

SHAVARSH AZATYAN*

PhD in History

Institute of History of the NAS RA

shavarsh.azatyan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5045-6992

DOI: 10.54503/1829-4073-2023.3.21-35

THE HERMITS AND SORCERERS IN EARLY MEDIEVAL ARMENIA

Keywords: hermits, saints, Christianity, witches, wizards, miracles, curses.

Introduction

Early medieval historians commonly wrote about hermits, anchorites, monks, wizards, and other related groups. However, their role and influence in society's life remains largely unclear. Thus, the need to examine the information that has been passed down, and comprehend the actual position and function of these groups arises. In early medieval Armenia, when Christianity was starting to take hold, and it was vital to establish a new religion amongst the populace, the elimination of the old rites and their practitioners became imperative. Initially, it was wizards who assumed such a role.

From Hermitism to Monasticism

Primary sources suggest that there was a considerable number of hermits and anchorites in the Early Middle Ages. It is important to highlight that desert asceticism in the early Christian world was influenced by several other philosophical movements, which had already taken on their definitive form by the fourth century, consequently paving the way for monasticism¹. It is worth noting that this transition was often inconspicuous in other regions of the Christian East, as well as in Armenia².

* Հոդվածը ներկայացվել է 08.06.23, գրախոսվել է 30.08.23, ընդունվել է տպագրության 22.12.23:

¹ Корпачев 2017, 128.

² Сидоров 1998, 117.

The Hermits and Sorcerers in Early Medieval Armenia

According to Agathangelos, the initial Armenian Patriarch, Gregory the Illuminator (301–325) withdrew to unpopulated locations and subsequently lived the life of a hermit during the final years of his life³. Agathangelos reports that Patriarch Aristakes (325–333), the son of Gregory the Illuminator, lived as a solitary hermit⁴.

According to Faustus of Byzantium's work, chorbishop Daniel the Assyrian was the leader of the hermits in Armenia, who arrived during Gregory the Illuminator's time and had his seat in Taron region, the spiritual center of the Armenian Church. Faustus's work contains the richest information about it⁵. Mentions of "Buzandaran" imply that he lived like a hermit. He was the Armenian church's main inspector, and left his location only for inspecting the churches⁶. Daniel, of Assyrian origin, achieved such recognition that he was not only canonised as a saint, but the Armenian court and the King of Tiran (338/339–350) also sought to consecrate him as the Patriarch of Armenia⁷. Despite this, the Assyrian hermit reprimanded the king, and the king subsequently ordered him to be strangled⁸.

While it is true that Daniel and the hermits he led, were major players in the formation of the church institute, they were deprived of participating in several crucial affairs by Gregory the Illuminator. The Armenian Code states that Gregory the Illuminator, pursuant to his "XX" code, prohibited them from administering baptism, participating in secular trials, and wearing coronas: "*The rules bar hermits from performing baptisms, holding trials, or wearing coronas. These tasks are reserved for the prelates*"⁹. Gregory the Illuminator's caution can be attributed to two reasons: firstly, he did not want to grant hermits the priestly privileges, and secondly, he believed that their religious extremism could attract the newly converted Christians¹⁰.

We believe that after the death of Daniel, during the reign of King Tiran, the hermits were for some time deprived of the powers given to them, especially the

³ Ագաթանգեղոս 2003, 1713:

⁴ Ագաթանգեղոս 2003, 1715:

⁵ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 296:

⁶ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 297:

⁷ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 297:

⁸ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 300:

⁹ Կանոնագիրք Հայոց 2007, 421:

¹⁰ Հովհաննիսյան 1976, 163:

inspection activities. However, under King Arshak II (350–368) and Catholicos Nerses I the Great (353–373), their powers were not only restored but also legalised. Catholicos Nerses, who had extensive knowledge of Greek monastic traditions, introduced them to the Armenian community¹¹. The decisions of the Council of Ashtishat changed the way of life of hermits, anchorites and solitary people, now priories and monasteries were to be built for them, with separate masters¹².

After the death of Nerses the Great, the hermit movement continued to flourish. Parallel to the weakening of the Armenian kingdom, the hermit movement covered new territories, spreading from the southern regions of the country to the central parts. According to Byzantium, during the reign of Khosrov, the last king of Armenia (385/386–388/389), the hermit Arostom, a "*Horom by nationality*" (Greek), settled in the province of Ayrarat¹³. In the province of Ayrarat, near Mount Voski and the sources of the Euphrates River, Gind, another disciple of Daniel the Assyrian, leader of the hermits, settled¹⁴. Moreover, the hermit movement continued to thrive in Taron, led by Trdat, a deacon who turned to a hermit's life after the death of Catholicos Nerses I. Towards the end of the 4th century and the beginning of the 5th century, the hermit movement further extended in the central region of Armenia. As per Koryun's accounts, Mashtots, who had become a hermit, operated in Goght region, where the pagan religion still held significance. It is worth noting that the local prince Shabit extended valuable assistance to Mashtots¹⁵. This evidence implies that the hermits collaborated effectively with the secular authorities and attempted to identify collective resolutions to the problems at hand.

Mesrop Mashtots and Sahak Partev conveyed a new meaning to the movement of hermits at the start of the 5th century, shortly after the creation of the Armenian alphabet. Both of them had extensive knowledge of hermit life. It may be deduced that the reforms initiated in Ashtishat found their logical conclusion with the transformation of the hermit movement into monasticism. Mashtots played a crucial role in this case, as can be seen from Koryun's

¹¹ Մովսիսեան 1906, 246–247, Hovhannisyan 2018, 20.

¹² Մովսէս Խորենացի 2003, 2031–2032:

¹³ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 420:

¹⁴ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 422–423:

¹⁵ Կորիւն 2003, 235:

The Hermits and Sorcerers in Early Medieval Armenia

mentions¹⁶. By referring to Mashtots as both a monk and a hermit, Ghazar Parpetsi suggested¹⁷, that the concepts of hermitism and monasticism were interchangeable¹⁸ already towards the end of the 5th century¹⁹.

Although hermitism and monasticism were significant²⁰, Sahak Parthev found it necessary to establish rules to prevent their further enhancement: *"If someone willingly defies his priest and monastery by offering the harvest and gifts to a foreign church or hermit, they and their families who welcome them shall be denied the blessing and communion"*²¹. The rule mentioned above demonstrates that the hermits were treated respectfully by the people who even paid them the church tax, which goes against the principles of the Armenian Church. Furthermore, this implies that the church had not yet been completely filled with hermits and that there were some segregations.

Moreover, the policy of Persian King Yazdegerd II (439–457) also affected hermitism or monasticism²². Armenian marzpan Vasak Syuni, while pursuing a pro-Persian stance, also oppressed them²³. Following the suppression of the anti-Persian rebellion between 449–451, and the Sasanian Empire's subsequently revised policy towards Christianity, the solitaries regained their rights and were able to return to their former places²⁴.

¹⁶ Կորիւն 2003, 249–250: This sentence is repeated in the "History" of Agathangelos in the same manner. It is reasonable to assume that the author of the Armenian conversion imitated this, as hermits and non-monks were invited to Armenia by Gregory the Illuminator at the beginning of the 4th century (Ագաթանգեղոս 2003, 1707).

¹⁷ Ղազար Փարպեցի 2003, 2212:

¹⁸ Garsoïan 2007, 199–200.

¹⁹ It's important to note that Armenian pilgrims began travelling to Jerusalem in the 4th century. Despite the Holy City being under Byzantine rule during this period, and the Armenian Church's anti-Chalcedonian stance, several Armenian monasteries were already established here by the 7th century. During Arab rule, not only did they not decline, but they even flourished. This is corroborated by both bibliographical and archaeological evidence (Britt 2011, 128–153).

²⁰ Monks contributed significantly to the development of the Armenian art, literature, and culture, albeit they frequently failed to keep in touch with issues that mattered to the general public (Dum-Tragut 2018, 25–45).

²¹ Սահակ Պարթև 2003, 180:

²² The reigns of the Persian monarchs, as reported by the "Iranica" encyclopaedia, are discussed in this piece.

²³ Եղիշե 2003, 632:

²⁴ Եղիշե 2003, 674.

The Daily Life and Lifestyle of Hermits

Primary sources demonstrate that in the early medieval period, historians paid great attention to the daily life and lifestyle of hermits. Furthermore, the life of a hermit is particularly evident in the depictions of hermit saints. Hagiographers and historians similarly described the appearance of hermits and saints. For instance, Daniel, Yepipán, Arostom and Gind (4th century), as well as saints Vosk-yan, Sukiasyan (1st century), Shushanik (6th century), and other saints, walked barefoot and wore similar clothes, particularly hermit clothes made of rough goat hair fabric and a leather cloak²⁵.

During the Middle Ages, clothing was regarded as the “second skin” of an individual, and distinct social classes and groups had their unique attire. This marked the expression of public perception towards the group through their clothing²⁶. The appearance of the saints and hermits in plain clothes was a sign of their contempt for worldly possessions, rather than a representation of their status.

Medieval authors often illustrated saints and hermits as having animal characteristics or being surrounded by them. When speaking about Gind and his disciples, Faustus compared them to goats that roam freely through mountains and rocks²⁷.

Hermits, just like saints, often lived in mountains and caves, isolated from society. They resided “*in caves and rocky crevices*”²⁸. Saints and hermits ate only vegan food and were herbivorous: “*They nourished themselves with legumes and roots*”²⁹.

Regarding hermits and saints, vegetarianism was mentioned not only as an indication of their dietary habits. Even among the proponents of pre-Christian philosophical traditions such as cynics³⁰, vegetarianism and temperance were prevalent, and they came to embody new meaning and symbolism. The apostles of Jesus, the early Christian preachers, stressed that plants and, in general,

²⁵ Փալատոս Բուզանդ 2003, 423:

²⁶ Хартнелл 2019, 113–119.

²⁷ Փալատոս Բուզանդ 2003, 423:

²⁸ Փալատոս Բուզանդ 2003, 423:

²⁹ Փալատոս Բուզանդ 2003, 423:

³⁰ McGowan 1999, 69–88.

The Hermits and Sorcerers in Early Medieval Armenia

everything that grows from the soil are considered blessed³¹. Thus, vegetarianism represented the purity of both saints and hermits alike.

Wizards: in the Shadow of the Past

The life of early medieval societies featured magic, witchcraft, thaumaturgy, and curses. Thaumaturgy conveyed social perceptions of the period, which elevates its historical significance³². Thaumaturgy³³ was only performed by magicians and wizards, such as warlocks, vixens, and witches. The word “wonder” («հրաշք») is aptly used to describe magical art³⁴. Wizards and priests possessed the abilities to cast curses and blessings³⁵, that were frequently employed in historical and hagiographic works.

Christians held an exceedingly negative attitude towards wizards. As is commonly known, Christian preachers were reticent about their opponents. They only highlighted their sins and shortcomings.

Information regarding wizards and warlocks could be cited as the best example of the point being made.

On the other hand, the Christian Church utilised all possible means to intensify the persecution of wizards³⁶. Witchcraft was condemned multiple times by Church fathers, and the countries that adopted Christianity had special rules against it and its practitioners, as codified by the canons³⁷. In the 15th century, during the widespread practice of witch-hunting across Europe, an extensive book titled “Hammer of Witches” (*Malleus Maleficarum*) was authored. This book enumerates various forms of witchcraft and the severe consequences that are associated with it³⁸. The “Faithful Speech”, attributed to Gregory the Illuminator,

³¹ McGowan 1999, 125–127.

³² Лурье 2009, 39.

³³ The Church regarded miracles as a crucial prerequisite for demonstrating the divine selection of saints. In the 13th century, the Catholic Church started demanding unequivocal proof of miracles before proclaiming an individual a saint. Miracles were likewise ascribed to the holy remains of saints (Лурье 2009, 95–98).

³⁴ In Old Armenian, the terms “wonder”, “sign”, and “art” were frequently used instead of this particular word. The term “miracle” has its roots in Assyria and was initially applied to refer to “magical art” or simply “magic” (Աճառյան 1977, 131):

³⁵ Հարությունյան 1975, 21:

³⁶ Kieckhefer 2014, 64, 176.

³⁷ Russell 1972, 56–62.

³⁸ Бакыс 2023, 24–32.

presents wizards and other evildoers as opponents of secular rulers³⁹.

Alleging that Christians practised witchcraft was a frequent topic in the pan-Christian literature⁴⁰. Before embracing Christianity, Trdat III regarded the Hripsimians as witches⁴¹. Early medieval Armenian historians asserted that Persian kings viewed Christians as wizards⁴².

The records of wizards are scattered in different canons of the Armenian canon and the works of chroniclers. Nevertheless, such accusatory data offer a general understanding of wizards.

As observed from the canons, wizards were regarded as the principal representatives of the pagan religion⁴³, that declined the Christian sacraments⁴⁴.

The kings frequently sought the assistance of wizards for fortune-telling practices. Records left by Movses Khorenatsi indicate the presence of wizards in the courts⁴⁵. Witches were also present in Western European courts⁴⁶. The Father of Armenian History left records of correspondence between Diocletian (284–305) and Trdat III, where the Roman Emperor requested the Armenian king to send magicians for his healing. Since the Ariolan wizards and Marsian doctors were unable to cure him, he asked Trdat to send wizards from Persia and India, however, they were also unable to offer help⁴⁷.

It is apparent that Movses Khorenatsi knew about the wizards' activities and portrayed them in the context of empires in a royal setting, as well as in the form of doctors.

Discovering how wizards performed fortune-telling is equally important. The History of Faustus contains intriguing evidence of this. He identified Mehruzhan Artsruni as a wizard and illustrated his fortune-telling techniques with the following description: "He started casting spells, rolling dice to test his luck, but none of these magical practices yielded any positive results"⁴⁸.

³⁹ Գրիգոր Լուսավորիչ 2003a, 50.

⁴⁰ Kieckhefer 2014, 36.

⁴¹ Agathangelos 2003, 1401.

⁴² Փաւստոս Բուզանդ 2003, 347, Եղիշէ 2003, 566, 708, Ղազար Փարպեցի 2003, 2275, Յովհան Մամիկոնեան 2005, 1114:

⁴³ Կանոնագիրք Հայոց 2007, 343.

⁴⁴ Կանոնագիրք Հայոց 2007, 343.

⁴⁵ Մովսէս Խորենացի 2003, 1795.

⁴⁶ Kieckhefer 2014, 96.

⁴⁷ Մովսէս Խորենացի 2003, 1976.

⁴⁸ Փաւստոս Բուզանդ 2003, 413.

The Hermits and Sorcerers in Early Medieval Armenia

Armenian Catholicos Hovhannes I Mandakuni (478–490) preserved the most complete information on various types of witchcraft and their associated magical practices. The document listed various types of practitioners (bewitchers, sorcerers, warlocks) who engaged in witchcraft and fortune-telling using special talismans, amulets, iron, beads, hair, wax, water, and other materials⁴⁹.

Following the declaration of Christianity as the state religion, it's likely that wizards remained in their societal position and posed a significant threat to the clergy. It was possibly due to them that pagan beliefs persisted. This idea is indirectly referenced in "Enquiry book" attributed to Gregory the Illuminator: *"The statement wizards are a temple of demons and are not considered Christians implies their non-Christian status"*⁵⁰.

The early Christian leaders made numerous attempts to deny any parallels between the biblical heroes and wizards. Gregory the Illuminator strongly denounced those who attempted to draw comparisons between the actions of wizards and those of Prophet Moses⁵¹.

The church rules forbade any contact with wizards⁵². The fact mentioned above indicates that wizards were unable to live in settlements and were more likely to lead solitary lives in mountains and caves. As mentioned earlier, the latter also drew hermits and solitary individuals to them. As a result, when people turned to a cave-dwelling wizard for fortune-telling or other purposes, they frequently could not locate them. Instead, they were aided by hermits and solitary individuals, who were similar in appearance to wizards and shared the same fascination with miracles. Nevertheless, as the Armenian code book shows, wizards did not relinquish their positions casually and remained relevant⁵³.

According to mythological and folklore beliefs, the ability to heal and witchcraft were commonly associated with each other. Such beliefs suggest that healing is typically a supernatural occurrence, which is beyond the capability of

⁴⁹ Յովհան Մանդակունի 2003, 1262, 1264:

⁵⁰ Գրիգոր Լուսավորիչ 2003b, 150.

⁵¹ Գրիգոր Լուսավորիչ 2003b, 148.

⁵² Կանոնագիրք Հայոց 2007, 611–612.

⁵³ Divorce in the Armenian legal system can also be initiated due to witchcraft. Both men and women had the right to divorce their partner if he or she was a wizard, and get the rent (տուայր) or dowry (պրույգ) back. In Sasanian Iran, men were forbidden to cohabit with women who practiced sorcery or sorcery teachings, and therefore could divorce their sorceress wives (Հովհաննիսյան 1976, 277, 341, Maksymiuk 2019, 5).

ordinary people⁵⁴. Wizards have frequently been compared to medical saints or doctors that are approved by the church⁵⁵. It is surprising that the name of those who perform healings through superstitious rituals is generally missing in the works of Golden Age authors. The gap was later filled through borrowing the word “hekim” from Arabic⁵⁶. It is our belief that traditional healers in early medieval Armenia performed the same functions as wizards. As a result, their role was disregarded and disapproved by the church. They considered only doctors and saints to be legal and permissible. Even Persians sought healing from Saint Shushanik, for example⁵⁷. Simultaneously, Saint-Doctor Shushanik succeeded in defeating the wizard hired by her husband. It is apparent that the church exerted extensive efforts to combat wizards. One of the most effective means of opposition was to ascribe their actions to Christian saints, especially hermits.

Conclusion

In the earliest days of Christianity, the nascent church was given the responsibility of eliminating the pagan religion and its rituals. It is natural that the followers of the former religion fiercely resisted, holding onto their traditional methods and influential networks. The wizards were among the pioneers of this conflict. Hermit lifestyles and appearances, common among Christians, resemble those of wizards. It is highly likely that there was a deep-rooted conflict between these two groups in terms of promoting and preserving their beliefs and related matters.

According to primary sources, there was a significant number of hermits and anchorites in early medieval Armenia. It is thought that Greek and Assyrian clergymen most likely initiated and led the hermit movement. High-ranking priests and even kings lived as hermits.

Historians have also depicted everyday life and lifestyle of hermits and saints. According to historians, both hermits and saints were considered vegetarians, dressed primarily in hermit garb, often depicted with or surrounded by animals, and lived in caves. After the Council of Ashtishat in 354, hermits and anchorites started building priories and monasteries, with individual leaders for each. By the

⁵⁴ Арнаутова 2004, 53.

⁵⁵ Գրիգոր Լուսավորիչ 2003b, 149.

⁵⁶ Աղայան 1976, 868, Ղազարյան, Ավետիսյան 2009, 420:

⁵⁷ Անանուն 2004, 43–44:

The Hermits and Sorcerers in Early Medieval Armenia

end of the 4th century, the hermit movement had spread widely across several provinces of Armenia. By the early 5th century, Mesrop Mashtots and Sahak Partev may have converted the hermit movement into monasticism.

Although hermits played a significant role in establishing the church, Armenian patriarchs sometimes excluded them from crucial issues.

During the early medieval period, wizards, hermits, and saints held a crucial place in people's lives. Christians maintained an unfavourable attitude towards wizards, and their actions were strictly prohibited.

The limited references to witchcraft imply that it was a crucial aspect of paganism, and its influence persisted even in the Christian period. It could be argued that wizards, astrologers, and priests held a distinctive position in pagan monarchs' courts and played a crucial role in governance. After Christianity was announced as the state religion, people cherished the memory of miraculous and healing wizards. As a result, wizards maintained their position to some extent and became the most significant opponents of the clergy.

BIBLIOGRAPHY

Ագաթանգեղոս 2003, Պատմութիւն Հայոց, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Բ, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 2601 էջ:

Աղայան Է. 1976, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 929 էջ:

Անանուն 2004, Վկայութիւն սրբոյն Շուշանկան, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Գ, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 561 էջ:

Գրիգոր Լուսաւորիչ 2003a, Հաճախապատում Ճառք, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Գրիգոր Լուսաւորիչ 2003b, Հարցմունք, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Աճառյան Հ. 1946, Հայոց անձնանունների բառարան, հ. Գ, Երևան, Երևանի համալս. հրատ., 740 էջ:

Եղիշէ 2003, Վասն Վարդանայ եւ Հայոց պատերազմին, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Կանոնագիրք Հայոց 2007, Մատենագիրք հայոց, հտ. Է, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսութեան Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 920 էջ:

Հարությունյան Ս. 1975, Անեծքի և օրհնանքի ժանրը հայ բանահյուսության մեջ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 270 էջ:

Հովհաննիսյան Ս. 1976, Ամուսնա-ընտանեկան իրավունքը վաղ ավատական Հայաստանում (IV–IX դդ.), Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 405 էջ:

Կորին 2003, Վարք Մեսրոպայ վարդապետի, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Ղազար Փարպեցի 2003, Պատմութիւն Հայոց, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Բ, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 2601 էջ:

Ղազարյան Ա., Ավետիսյան Հ. 2009, Միջին հայերենի բառարան, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 835 էջ:

Մովսէս Խորենացի 2003, Հայոց Պատմութիւն, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Բ, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 2601 էջ:

Մովսիսեան Յ. 1906, Անապատականներ եւ վանականութիւն, մաս Ե, Արարատ, ԼԹ, էջ 244–250:

Յովհան Մանդակունի 2003, Ճառք, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Յովհան Մամիկոնեան 2005, Պատմութիւն Տարանոյ, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ե, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1403 էջ:

Սահակ Պարթեւ 2003, Կանոնք, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Փաստոս Բուզանդ 2003, Պատմութիւն Հայոց, Մատենագիրք Հայոց, հտ. Ա, Անթիլիաս-Լիբանան, տպ. Կաթողիկոսության Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, 1288 էջ:

Britt K. 2011, Identity Crisis? Armenian Monasticism in Early Byzantine Jerusalem, ARAMAZD: Armenian Journal of Near Eastern Studies, vol. 6, issue 1, 128–153 p.

Garsoian N. 2007, Introduction to the Problem of Early Armenian Monasticism, Revue des Études Arméniennes, vol. 30, p. 177–236.

Dum-Tragut von J. 2018, The Cultural Impact of Armenian Monasticism: A Brief Note on the Role of Armenian Monasteries in Medieval Armenian Society, Monastic Life in the Armenian Church, edited by J. von Dum-Tragut and W. Winkler, Zürich:Lit, p. 25–45.

Hovhannisyan H. 2018, Brief History of Monasticism in Armenian Monastic Life in the Armenian Church, edited by J. von Dum-Tragut and W. Winkler, Zürich:Lit, p. 17–24.

Kieckhefer R. 2014, Magic in the Middle Ages, Cambridge University Press, 219 p.

Maksymiuk K. 2019, Marriage and Divorce Law in Pre-Islamic Persia. Legal status of the Sassanid' Woman (224–651 AD), Cogent Arts & Humanities N 6, <https://doi.org/10.1080/23311983.2019.1703430>

McGowan A. 1999, Ascetic Eucharists. Food and Drink in Early Christian Ritual Meals, Oxford University Press, 328 p.

Russell B.J. 1972, Witchcraft in the Middle Ages, Cornell University Press, London, 394 p.

Арнаутова Ю. 2004, Колдуны и святые: антропология болезни в средние века, СПб., «Алетейя», с. 398.

Бакус Г. 2023, Инквизиция, ересь и колдовство. Молот Ведьм, Москва, изд. «АСТ», 376 с.

Корпачев П. 2017, Аскетическая традиция в христианстве до появления монашества, Научно-технические ведомости СПбГУ. Гуманитарные и общественные науки, т. 8, № 1, с. 126–133.

Лурье В., Введение в критическую агиографию, СПб., изд. "Аxioma", 2009, 238 с.

Рогожина А. 2016,, Желчь дракона, змеиный яд и неожиданное использование трупов: описания магии в коптской агиографии, Вестник ПСТГУ, серия III: Филология, вып. 4 (49), с. 75–86.

Сидоров А. 1998, Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества, Москва, изд. «Православный паломник», 528 с.

Хартнелл Дж. 2019, Голое средневековье. Жизнь, смерть и искусство в средние века, Москва, изд. «АСТ», 320 с.

ԱՆԱՊԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ԿԱԽԱՐԴՆԵՐԸ ՎԱՂՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ԱԶԱՏՅԱՆ Շ.

Ամփոփում

Բանալի բաներ՝ ճգնավորներ, սրբեր, քրիստոնեություն, կախարդներ, դյուրեր, հրաշքներ, անեծքներ:

Քրիստոնեության սաղմնավորման և արմատավորման ընթացքում նորակազմ եկեղեցին խնդիր էր դրել արմատախիլ անել հեթանոսական կրոնը և ծեսերը: Բնականաբար, նախկին կրոնի ներկայացուցիչները համառ դիմադրություն էին ցույց տալիս՝ պահպանելով ազդեցության հնամենի գործիքներն ու կապերը: Այս պայքարի առաջամարտիկների թվում էին առաջին հերթին կախարդները: Վերջիններիս կենցաղով և արտաքինով նման էին քրիստոնեության մեջ լայն տարածում գտած անապատականները: Ամենայն հավանականությամբ, այս երկու խմբերի միջև համառ պայքար էր ընթանում՝ ազդեցության տարածման, պահպանման, սեփական հավատալիքներն արմատավորելու և այլ հարցերի հետ կապված:

Համաձայն սկզբնաղբյուրների՝ անապատականների և ճգնավորների թիվը վաղ միջնադարյան Հայաստանում բավական մեծ էր: Անապատական շարժումը, հավանաբար հիմնադրել և գլխավորել են հույն և ասորի հոգևորականները: Անապատական կյանք էին վարում մի շարք բարձրաստիճան հոգևորականներ, անգամ արքաներ:

Պետք է ընդգծել, որ անապատականների և սրբերի կենցաղն ու ապրելակերպը պատմագիրները միանման են պատկերել: Ըստ նրանց հաղորդումների՝ սրանք բոլորը համարվել են բուսակեր, հագել են հիմնականում քրձե

հագուստ, պատկերվել են կենդանակերպ կամ կենդանիներով շրջապատված, բնակվել են քարանձավներում:

Աշտիշատի ժողովի (354 թ.) որոշումների արդյունքում փոխվել է ճգնափորների և անապատականների կացութաձևը. նրանց համար սկսել են կառուցել եղբայրանոցներ ու մենաստաններ՝ առանձին կառավարիչներով: IV դ. վերջում անապատական շարժումը լայն տարածում էր գտել Հայաստանի մի շարք գավառներում: Արդեն V դ. սկզբին, Մեսրոպ Մաշտոցի և Սահակ Պարթևի ջանքերով, անապատական շարժումը, ամենայն հավանականությամբ, վերափոխվել է վանականության:

Անապատականները մեծ դեր են խաղացել եկեղեցական կառույցի ձևավորման գործում: Չնայած դրան, հայոց հայրապետները ժամանակ առ ժամանակ նրանց զրկել են մի շարք կարևոր գործերի մասնակցությունից:

Անապատականների և սրբերի կողքին վաղ միջնադարյան մարդու կյանքում մեծ տեղ էին զբաղեցնում նաև կախարդները: Վերջիններիս նկատմամբ քրիստոնյաների վերաբերմունքը բացասական էր, իսկ նրանց գործունեությունը՝ արգելված:

Կախարդության մասին սակավաթիվ հիշատակություններից կարելի է ենթադրել, որ այն եղել է հեթանոսական կրոնի անբաժանելի մասը՝ ազդեցությունը պահպանելով նաև քրիստոնեության շրջանում: Կարող ենք արձանագրել, որ կախարդները, աստղահմանները և քրմերը հատուկ տեղ են գրավել հեթանոս թագավորների արքունիքում՝ բնականաբար, որոշակի դերակատարում ունենալով կառավարման համակարգում: Քրիստոնեության պետական կրոն հռչակվելուց հետո, ժողովրդի մեջ պահպանվել էր հրաշագործ ու բժշկող կախարդների մասին հուշը, ինչի արդյունքում նրանք որոշակիորեն պահել էին իրենց դիրքերը և դարձել հոգևորականության առավել վտանգավոր հակառակորդները:

ОТШЕЛЬНИКИ И КОЛДУНЫ В РАННЕСРЕДНЕВЕКОВОЙ АРМЕНИИ

АЗАТЯН Ш.

Резюме

Ключевые слова: отшельники, святые, христианство, колдуны, волшебники, чудеса, проклятия.

В период зарождения и становления христианства перед недавно сформировавшейся церковью была поставлена задача искоренения языческой религии и ее ритуалов. Приверженцы язычества оказывали упорное сопротивление, сохраняя прежние механизмы влияния. В рядах пионеров этой борьбы первыми были колдуны. Последние по своему образу жизни и внешнему виду напоминали отшельников. По всей вероятности, между этими двумя группами велась непримиримая борьба за распространение и укоренение своих верований.

Первоисточники свидетельствуют о значительном числе отшельников и анахоретов в раннесредневековой Армении. Инициаторами и лидерами движения отшельников, вероятно, были греческие и ассирийские священнослужители. Ряд высокопоставленных жрецов и даже царей вели образ жизни отшельников.

Следует отметить, что историки идентифицируют быт и образ жизни отшельников и святых, утверждая, что и отшельники, и святые считались вегетарианцами, носили преимущественно одежду отшельников, изображались с животными либо в их окружении, жили в пещерах.

К концу IV в. движение отшельников получило широкое распространение в нескольких провинциях Армении. К началу V в. Месроп Маштоц и Саак Партев, возможно, преобразовали отшельническое движение в монашество.

Несмотря на значительную роль отшельников в становлении церкви, армянские патриархи периодически отстраняли их от участия в решении важных вопросов.

Колдуны, наряду с отшельниками и святыми, также занимали важное место в социальной жизни раннего средневековья. Христиане негативно относились к колдунам.

Немногочисленные упоминания о колдовстве свидетельствуют о том, что оно являлось неотъемлемой частью языческой религии и сохранялось даже в христианскую эпоху. После провозглашения христианства государственной религией в народе сохранилась память о чудотворных чародеях, и колдуны-волшебники в какой-то мере сохранили свои позиции и превратились в наиболее опасных противников духовенства.